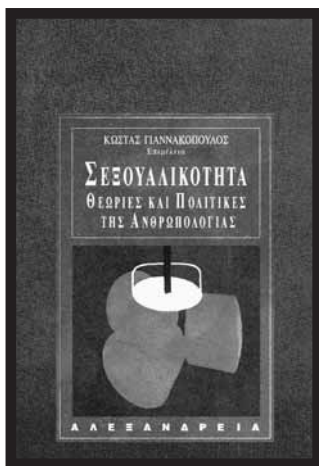

Η ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, ΕΠΙΜ., *ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ: ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ*, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΘΗΝΑ, 2006.

ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΝΤΣΑ*

Κανείς δεν μπορεί 'απλώς' να μελετήσει τη σεξουαλικότητα γιατί είναι αδύνατον να διακριθεί από τις υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις, ισχυρίζεται η Αμερικανίδα ανθρωπολόγος Kath Weston (1998). Η μελέτη της σεξουαλικότητας συνδέεται άρρηκτα με φαινομενικά 'γενικότερα' θέματα της έρευνας της κοινωνικής επιστήμης και βρίσκεται στο κέντρο της διανοητικής ιστορίας των κοινωνικών επιστημών. Όταν, ωστόσο, λίγα χρόνια νωρίτερα, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η Weston είχε στραφεί στη σεξουαλικότητα για να μελετήσει ένα από τα εμβληματικά θέματα της ανθρωπολογίας, τη συγγένεια, η παραπάνω προσέγγιση αποτελούσε ο,τιδήποτε άλλο παρά κοινό τόπο για τους ανθρωπολόγους.

Την αργή, μακροχρόνια και σε καμιά περίπτωση ευθύγραμμη κίνηση της σεξουαλικότητας από το περιθώριο στο κέντρο της ανθρωπολογικής ενασχόλησης, τα τελευταία είκοσι χρόνια, αφηγείται ο Κώστας Γιαννακόπουλος στο συλλογικό τόμο που επιμελήθηκε με τίτλο *Σεξουαλικότητα: Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*. Το βιβλίο συγκεντρώνει ορισμένα από τα πλέον σημαντικά σε αυτό το πεδίο κείμενα και συνδέει, μέσα από ένα ενδιαφέρον ταξίδι σε μια περίπλοκη ιστορία ιδεών, κεντρικά ενδιαφέροντα της ανθρωπολογίας, σύγχρονες θεωρίες, ακτιβιστικά κινήματα και πολιτικές τοποθετήσεις.

Στην εκτενή εισαγωγή του που φέρει τον τίτλο «Ιστορίες σεξουαλικότητας» ο Γιαννακόπουλος εκκινεί από την αφετηριακή θέση ότι «η κοινωνική θεωρία της σεξουαλικότητας ενέχει πολιτικά κίνητρα» για να ανιχνεύσει τα πολιτικά συγκεκριμένα συγγραφής των κειμένων, να παρουσιάσει με τρόπο διεξοδικό συνδέσεις, συμμαχίες, διαφωνίες, ρωγμές και ασυνέχειες, και να τονίσει ότι δεν υπάρχουν ευθύγραμμες αφηγήσεις.¹ Η σύνθετη αυτή προσέγγιση που τονίζει τους πολλαπλούς τρόπους με τους οποίους οι θεωρίες όχι μόνο διαφοροποιούνται αλλά και συνδέονται, είναι ιδιαίτερα αισθητή στην ανάλυσή του για τη σχέση της θεωρίας της παραστασιακής επιτέλεσης της Judith Buler, η οποία αποτελεί τον κεντρικό άξονα γύρω από τον οποίο αρθρώνεται η εισαγωγή, με τον υλιστικό φεμινισμό καθώς και με την ανθρωπολογία του φύλου και της σεξουαλικότητας.

Χρονικό σημείο έναρξης της αφηγηματικής πορείας είναι τα μέσα της δεκαετίας του 1970, όταν, όπως επισημαίνει στο κείμενό της η Carole Vance (1991), ανθρωπολόγοι που μελετούσαν ομόφυλες ερωτικές πρακτικές σε διάφορα μέρη του κόσμου απομακρύνθηκαν από το προγενέστερο μοντέλο της πολιτισμικής επίδρασης και υιοθέτησαν το μοντέλο της κοινωνικής κατασκευής της σεξουαλικότητας, εκφράζοντας την άποψη ότι οι πρακτικές αυτές είναι δυνατόν να έχουν διαφορετικά νοήματα ανάλογα με τα ιστορικά και πολιτισμικά πλαίσια. Η ώθηση για την ανάπτυξη της θεωρίας της κοινωνικής κατασκευής στη μελέτη της σεξουαλικότητας αποδίδεται, αφενός, στο έργο ιστορικών και κοινωνιολόγων που μελέτησαν την ανδρική ομοφυλοφιλία τον 19ο και 20ό αι. στην Ευρώπη και την Αμερική, όπως, για παράδειγμα, το κείμενο του ιστορικού Jeffrey Weeks (1987), που διερευνά τις διαφορετικές σημάσεις της σεξουαλικής ταυτότητας ως πεπρωμένο, αντίσταση και επιλογή. Και αφετέρου στη φεμινιστική ακτιβιστική εμπειρία και το λεσβιακό και gay κίνη-

* Η Βενετία Καντσα είναι κοινωνική ανθρωπολόγος και διδάσκει στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

μα που ενθάρρυναν αναλύσεις, οι οποίες διέκριναν τη σεξουαλικότητα από το φύλο, με σημαντικότερη, ίσως, ανάμεσά τους το άρθρο της Gayle Rubin (1984). Στο κείμενο αυτό, η Rubin εισηγείται την αναλυτική διάκριση ανάμεσα στο φύλο και τη σεξουαλικότητα επισημαίνοντας ότι πρόκειται για χωριστά συστήματα παρόλο που συχνά συνυπάρχουν και σε πολλά σημεία συνυφίνονται. Στο πλαίσιο του θεωρητικού παραδείγματος της κοινωνικής κατασκευής ορισμένες/οι θεωρητικοί προχώρησαν περισσότερο και ισχυρίστηκαν ότι η επιλογή του ερωτικού συντρόφου –του ίδιου ή άλλου φύλου– δεν είναι έμφυτη αλλά κοινωνικά προσδιορισμένη, ενώ άλλες/οι μίλησαν για την ίδια την ερωτική επιθυμία ως αποτέλεσμα ιστορικών και πολιτισμικών συνθηκών. Στο άρθρο της η Deborah Elliston (1995) αναλύει τις πρακτικές μεταβίβασης σπέρματος στη Μελανησία, με αναφορά σε ευρύτερα συστήματα νοημάτων από τα οποία αντλούν τη σημασία τους, και απομακρύνεται έτσι από προγενέστερες προσεγγίσεις οι οποίες έκαναν λόγο για «τελετουργική ομοφυλοφιλία».

Ιδιαίτερη επίδραση στην ανθρωπολογική μελέτη της σεξουαλικότητας άσκησε η θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης, όπως αρθρώθηκε από την Judith Butler (1991), η οποία στο κείμενό της εκδηλώνει την ανησυχία της για τις κατηγορίες ταυτότητας, και δη της λεσβιακής, και προσκαλεί σε έναν τρόπο κατανόησης της λεσβιακής σεξουαλικότητας ενταγμένο στην υπηρεσία εκποτισμού των ηγεμονικών ετεροφυλοφιλικών προτύπων. Η ανθρωπολογία φάνηκε έτοιμη να υποδεχτεί τη θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης, όχι μόνο λόγω της επίδρασης φεμινιστικών αντι-ουσιακρατικών προσεγγίσεων αλλά και λόγω της εξοικείωσής της με τη θεωρία της πρακτικής του Pierre Bourdieu.² Το κείμενο της Anne Bolin (1994) ασχολείται με την διεμφυλικότητα στις ΗΠΑ, σε μια προσπάθεια να συμβάλει στην αποδόμηση του ευρω-αμερικάνικου παραδείγματος για το κοινωνικό φύλο και αποτελεί ένα από τα σημαντικά παραδείγματα ανθρωπολογικής συνομιλίας με τη θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης.

Η υποδοχή, ωστόσο, δεν υπήρξε ανέφελη και πάντως όχι χωρίς αντιστάσεις. Από φεμινιστική σκοπιά η μεταδομιστική θεωρία στην οποία εγγράφεται η θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης αντιπαραβάλλεται συχνά με την υλιστική θεωρία, όπως εκφράστηκε από Γαλλίδες κυρίως φεμινίστριες, και οι οποίες υπογραμμίζουν τη σημασία διερεύνησης των κοινωνικών μηχανισμών της έμφυλης διαφοροποίησης. Έτσι, η Nicole-Claude Mathieu (1991) μετά την αναφορά στους τρεις τρόπους εννοιολόγησης της σχέσης βιολογικού και κοινωνικού φύλου, (ταυτότητα «φυσικού φύλου», έμφυλη ταυτότητα, κατασκευή του βιολογικού από το κοινωνικό) καταλήγει ότι, παρόλο «τις μεταμορφώσεις του κοινωνικού φύλου ή ακόμη και του βιολογικού, οι σχέσεις 'παραγωγής κοινωνικού φύλου' συνίστανται στην εκμετάλλευση των γυναικών». Με τρόπο ανάλογο, η Paola Tabet (1991) θα εξετάσει την προσφορά σεξουαλικής υπηρεσίας ως εργασία αποσυνδεδεμένη από τον οικιακό χώρο, την παραγωγή και δυνάμει τη σεξουαλικότητα, συνδεδεμένη όμως πάντα «με τα βασικά δεδομένα των σχέσεων φύλου: την έλλειψη πρόσβασης στους πόρους, στα εργαλεία και στα μέσα παραγωγής, τον ακρογωνιαίο λίθο της ανδρικής κυριαρχίας».

Από μία άλλη σκοπιά, η θεωρία της παραστασιακής επιτέλεσης δέχτηκε κριτική στο βαθμό που τα ανθρωπολογικά δεδομένα υποδεικνύουν ότι «για τους περισσότερους ανθρώπους οι

έμφυλες ταυτότητές τους δεν είναι ιδιαίτερα ασταθείς, ούτε έχουν τη δυνατότητα της επιλογής. Και αυτό ισχύει τόσο για εκείνους που φαίνεται να αντιστέκονται στις επιταγές του φύλου τους όσο και για αυτούς που φαίνονται να τις αποδέχονται».³ Οι εθνογραφικές μελέτες οι οποίες εμφανίζονται από τις αρχές της δεκαετίας του '90 προσεγγίζουν τη σεξουαλικότητα, –όπως λίγο νωρίτερα συνέβη με το φύλο–, ως αναλυτικό εργαλείο για τη διερεύνηση θεμάτων που αφορούν στην ορολογία, συγγένεια, μετακίνηση και μετανάστευση, δημιουργία κοινοτήτων, κατανάλωση, φύλο, ταυτότητα, πολιτική και προνομιακό σημείο για την ενασχόληση με μεθοδολογικά και επιστημολογικά ζητήματα. Στο άρθρο του ο Roger Lancaster (1991) ασχολείται με την πολιτική οικονομία του *machismo* στη Νικαράγουα, την πολιτισμική υπεροχή του οποίου συνδυάζει με την συντριβή του επαναστατικού πολιτικού προγράμματος των Σαντινίστας στη Νικαράγουα, ενώ το αυτο-αναφορικό κείμενο της Esther Newton (1993) επικεντρώνεται στις ερωτικές διαστάσεις της επιτόπιας έρευνας υπογραμμίζοντας τη σημασία της σεξουαλικότητας, όχι μόνο στο μεθοδολογικό επίπεδο διεξαγωγής της έρευνας, αλλά και στο επίπεδο της επιστημολογίας, εκεί όπου τίθενται τα ερωτήματα.

Για την ισχνή ελληνόγλωσση βιβλιογραφία ο παρόν τόμος αποτελεί μια πολύ σημαντική συμβολή. Η πρό[σ]κληση ωστόσο που απευθύνει το βιβλίο δεν εξαντλείται στη γοητεία της ανάγνωσης. Όπως όλες οι ιστορίες έτσι και οι «ιστορίες σεξουαλικότητας» του Γιαννακόπουλου έχουν πέρα από ομιλητή, ακροατή και κίνητρο.⁴ Σε αυτές/ούς τις/ους πιθανές/ούς «ακροάτριες/τές»-αναγνώστριες/ες απευθύνεται, και στο κίνητρό του αναφέρεται όταν στις πρώτες σελίδες γράφει: «Ο τόμος οφείλει την ύπαρξή του σε προγενέστερες μελέτες για τη σεξουαλικότητα στην Ελλάδα (κυρίως ανθρωπολογικές) και αποσκοπεί στην ενθάρρυνση παραγωγής περισσότερων, νεότερων ερευνών» (2006: 11). Κίνητρο που αποκαλύπτεται τόσο θεωρητικό όσο και πολιτικό και το οποίο μοιράζεται με εκείνες που ανέλαβαν την απόδοση των κειμένων στα ελληνικά, ερευνήτριες οι ίδιες σε θέματα σεξουαλικότητας στην Ελλάδα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Η Clare Hemmings στο άρθρο της "Telling feminist stories" στο *Feminist Theory*, τ.6, 2, 2005, σ. 115-39, ασκεί κριτική στον γραμμικό τρόπο αφήγησης της ιστορίας του δεύτερου κύματος του φεμινισμού και επισημαίνει την ανάγκη να παρουσιαστεί το παρελθόν του φεμινισμού ως μια συνεχής διαδικασία αμφισβητήσεων και κοινών τοποθετήσεων και όχι ως γραμμική αντικατάσταση της μιας θεωρίας από την αμέσως επόμενη.
- 2 Βλ. Rosalind Morris, "All made up: Performance Theory and the New Anthropology of Sex and Gender", *Annual Review of Anthropology* τ. 24, 1995, σ. 567-92.
- 3 Henrietta L. Moore, "Whatever Happened to Women and Men? Gender and Other Crises in Anthropology", στο Henrietta L. Moore, επιμ., *Anthropological Theory Today*, Καίμπριτζ, Polity Press 1999, σ. 151-71.
- 4 Βλ. Lila Abu-Lughod "A story is always situated; it has both a teller and an audience. Its perspective is partial (in both senses of the word), and its telling is motivated", στο *Writing Women's Worlds. Bedouin Stories*, Μπέρκλεϋ και Λος Άντζελες, Καλιφόρνια, University of California Press, 1993, σ. 15.